

УДК. 721.011.12

Савчук А.І.,

sav4uk.a.i@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0344-980,
Національного університету «Львівська політехніка».

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ ВИРІШЕНЬ НОВИХ ДЕРЕВ'ЯНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ. ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ТА МЕТОДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ

У дослідженні на основі аналізу результатів натурних обстежень та проектної документації обґрунтовано особливості функціонально-планувальних вирішень дерев'яних рекреаційних об'єктів. За допомогою виявлення характерних особливостей архітектурно-композиційних ознак будівель і споруд здійснена спроба визначення їх стилістики. Представлено принципи розвитку та методи збереження традицій дерев'яної рекреаційної архітектури в регіоні.

Ключові слова: Карпатський рекреаційний регіон, дерев'яна рекреаційна архітектура, архітектурно-планувальні вирішення, традиція.

Вступ. Традиція рекреаційної діяльності в Карпатському регіоні має двохсотлітню історію. Бере свій початок з часу відкриття бальнеохіміком Теодором Торосевичем джерел мінеральних вод з лікувальними властивостями. Ця подія була важливою передумовою розвитку рекреації в Східній Галичині. Крім природно-кліматичних, велике значення мали соціокультурні та політико-економічні передумови, які впливали на формування курортної архітектури. Рекреаційна галузь Карпатського регіону від початку свого зародження органічно вписувалась в європейський культурний процес ХІХ – першої третини ХХ ст. Архітектурні та планувальні вирішення відпочинкових будівель відповідали тогочасним естетичним, стильовим, конструктивним та технологічним вимогам.

Наступним етапом в рекреаційній галузі Карпатського регіону є півстолітній період застою, який продовжувався до кін. ХХ ст. В цей час були розірвані економічні та культурні зв'язки з європейськими країнами. Зміна політичної системи та способів господарювання гальмували всі розвиваючі процеси в рекреаційній галузі.

Зі здобуттям Україною незалежності в 1991 році почала змінюватися ситуація в рекреаційній галузі. Економічна криза в державі 1990-тих років та реалізація завдань щодо повернення до ринкової економіки спричинили деякий

хаос. Проте вже у 2000-них роках відбулася активізація будівельної діяльності в Карпатському регіоні. На сьогодні, ситуація, яка склалася в дерев'яному будівництві має тенденцію переходу від кількісних до якісних архітектурно-планувальних, естетичних та технологічних показників. Тому виникла необхідність дослідження дерев'яної відпочинкової архітектури, а також факторів і процесів, які на ню впливають.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання становлення та розвитку дерев'яної відпочинкової архітектури в Карпатському регіоні вивчали такі науковці, як: Гошко Ю.Г., Могитич І.Р., Кіщук Т.П., Федака П.М., Соколовський З.Б., Х.Р. Харчук, Козакова О.М. *Вплив історико-культурних особливостей Карпатського регіону на рекреацію* досліджували: Юрчишин Г.М., Гуменюк Г.М., Лаврук М.М., Соломченко О. Г. *Архітектурна спадщина Галичини* широко представлена в працях таких науковців як: Бевз М.В., Держипільський Л.М., Білінська О.Б., Кугутяк М.В., Лесик О.В., Тимофієнко В.І., Михайлишин О.Л., та інші. *Ландшафтно-містобудівні особливості регіону, його архітектурні та планувальні проблеми* досліджували: Габрель М.М., Панченко Т.Ф., Петришин Г.П., Криворучко Ю.І., Посацький Б.С., Шульга Г.М. Архітектурну організацію рекреаційних об'єктів регіону досліджували: Дутчак С.В., Божук Т.І., Проскураков В.І., Тарас Я.М., Кащенко Т.О., Слепцов О.С. *Теоретичні засади рекреаційного районування та структурні особливості рекреаційної галузі* досліджували: Лук'янова Л.Г., Цибух В.І., Поколодна М.М., Павлов В.І., Гудима М.Г., Крачило М.П., Попович С.І., Мазур Ф.Ф., Приходько М. М., Федоренко Н.В.

Виклад основного матеріалу.

Карпатський рекреаційний регіон розташований у межах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей. Має спільні кордони і транспортне сполучення з Молдовою, Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею. Площа 56,6 тис. км² (9,3 % заг. пл. тер. України). Виділяють три туристичні субрегіони: Закарпаття, Українські Карпати, Прикарпатський [1].

Карпатський рекреаційний регіон – це територіальна рекреаційна система або рекреаційна підсистема регіону Українських Карпат загальнодержавного значення. Територіально розміщена в межах чотирьох областей: Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської, і включає в себе як урбанізовані (міста-курорти, екскурсійні центри, дачні поселення, поселення з великою часткою зайнятості населення в рекреаційній діяльності) так і не урбанізовані території (природні парки, національні парки, природоохоронні території).

1. Містобудівний контекст. Нова рекреаційна архітектура Карпатського регіону тісно пов'язана з відродженням та використанням набутоків

регіональних шкіл народного будівництва. Ці школи мають етнографічні особливості архітектурного стилю, особливі тонкощі в ритміці побудови деталей і пропорцій, різняться планувальними та композиційними рішеннями будівель та споруд. Питання архітектурно-етнографічного районування Карпат є однією з найскладніших задач для науковців, оскільки включає в себе багато різноманітних характеристик для аналізу. Різні автори за допомогою спеціальних методик визначають межі етнографічних зон, але часто ці межі не співпадають. В цьому дослідженні за основу взято розробки Я. Тараса [4, с.387], Т. Косміної [5, с.62-647] та Л. Прибеги [6, с.10], (Рис.1.).

На основі аналізу території Карпатського рекреаційного регіону та дослідження архітектурних вирішень дерев'яних відпочинкових будівель автором виділено п'ять районів (Рис.1.). **I Район** є найбільшим і знаходиться в Івано-Франківській області та співпадає з історичними межами Гуцульщини і включає в себе такі населені пункти: м.Яремче, с.Татарів, с.Микуличин, с.Яблуниця, с.Поляниця (найбільший і найсучасніший гірськолижний курорт в Україні «Буковель»), м. Косів, смт Ворохта. **II Район** розташовується на території Закарпатської області та межує з Івано-Франківською, Львівською і включає в себе два рекреаційні центри: смт Воловець та с.Пилипець. В дослідженні Я. Тараса та Л. Прибеги ці території розташовуються на межі етнографічних районів Бойківщини та Закарпаття, натомість Т. Косміна відносить їх до Бойківщини. З позиції розгляду дерев'яної відпочинкової архітектури цей район буде таким, що знаходиться на перетині етнографічних районів, а також адміністративних меж Львівської, Закарпатської та Івано-Франківської областей. **III Район** розташовується на території Мукачівського та Свалявського районів Закарпатської області до якого входять такі населені пункти: с.Поляна, с.Синяк та с.Косино. **IV Район** розташований в прикордонній смузі Закарпатської області та межує з Румунією та Угорщиною і включає в себе такі рекреаційні центри: смт Солотвино, с. Велятин та м. Берегове. Ці два рекреаційні райони входять до етнографічної зони Закарпаття, яка в свою чергу є дуже неоднорідною в плані розвитку архітектурних рішень дерев'яних відпочинкових будівель. **V Район** знаходиться на території Львівської області та має такі великі рекреаційні центри як м.Трускавець та смт Східниця. Крім того, зараз відновлюється рекреаційний потенціал на інших територіях Львівської області, серед них група населених пунктів з центром в смт Славське. Також йде відбудова села Розлуч Турківського району та розвиток нового гірськолижного курорту «Плай» в с.Плав'я. Буковина в порівнянні з іншими етнографічними районами дуже скупо представлена об'єктами дерев'яної рекреаційної архітектури. Єдиним населеним пунктом з систематичним та комплексним розвитком

рекреаційної галузі є с.Мигове Вижицького району Чернівецької області. Розташовується на межі трьох етнографічних районів – Гуцульщини, Покуття та Буковини. Хоча в сучасній дерев'яній відпочинковій архітектурі с.Мигове найбільше простежуються ознаки саме буковинського народного будівництва.

Рис. 1. Архітектурно-етнографічне районування Карпатського рекреаційного регіону (рисунок автора).

2. Обґрунтування методики дослідження. Дослідження архітектурно-планувальних вирішень дерев'яних рекреаційних об'єктів Карпатського регіону здійснено в два етапи. Перший етап передбачав локалізацію дерев'яних відпочинкових будівель у регіоні. Після чого здійснювалась їх інвентаризація та фотофіксація, крім того враховувався контекст, тобто розташування об'єкта на території, його місце в структурі поселення, а також архітектурні деталі, які надають йому індивідуальності та визначають належність до певного стилю. Таким чином, перший етап дослідження забезпечив наявність фактичного емпіричного матеріалу для подальшого його структурування та аналізу.

Другий етап дослідження передбачає аналіз архітектурно-планувальних вирішень дерев'яних рекреаційних об'єктів. Розроблення комплексу критеріїв дозволило дати об'єктивну оцінку як конкретній будівлі, так і визначити певні закономірності, які поєднують їх у групи. Запропонована схема аналізу архітектурно-планувальних вирішень включає в себе три загальні характеристики: **функціонально-планувальні вирішення, архітектурно-композиційні вирішення, інженерно-конструктивні вирішення.**

Функціонально-планувальні вирішення будівель у свою чергу діляться на пункти, якими визначаються загальні відомості про об'єкт, дослідження об'ємно-планувальних систем та функціональних характеристик. До загальних відомостей про об'єкт відносяться: дата побудови, автор проекту та площа будівлі; аналіз функціонально-планувальних систем передбачає визначення типу планування будівлі; в пункті функціональні характеристики аналізується: тип об'єкта, функція будівлі, рівень сервісу, послуги, які надаються закладом та поточне використання будівлі.

Архітектурно-композиційні вирішення відпочинкових будівель дозволяють дати стильову характеристику досліджуваному об'єкту. В цьому пункті аналізуються геометричні характеристики будівель, якими визначається композиція фасаду та габаритні розміри будівлі. Крім того, для визначення стильових особливостей будівлі береться до уваги сукупність архітектурних деталей, які включають в себе: елементи композиції фасадів, елементи декору фасадів, форму даху, наявність цінних предметів мистецтва.

Інженерно-конструктивні вирішення дерев'яних відпочинкових будівель є особливо важливим питанням у процесі їх спорудження та експлуатації. Даний етап дослідження передбачає визначення конструктивної схеми будівлі та наповнення її технічним і технологічним обладнанням. Конструктивна схема дерев'яної будівлі значною мірою впливає на її об'ємно-планувальні та стилістичні вирішення. Наявність спеціального обладнання визначає в першу чергу безпеку відпочиваючих та комфортність будівлі для проживання.

Визначена методика дослідження дерев'яних рекреаційних об'єктів дозволяє використати два способи узагальнення результатів наукової роботи. Першим є аналіз по «вертикалі», тобто виявлення спільних та відмінних об'ємно-планувальних, архітектурно-композиційних та інженерно-конструктивних характеристик відпочинкових будівель. Другим способом є узагальнення по «горизонталі». Такий підхід дає можливість визначити характерні риси архітектурних будівель певних регіонів. У подальшому це дозволить осучаснити існуючі межі архітектурно-етнографічних регіонів Карпат, а також розширить значення даного поняття, ввівши новий показник –

рекреаційна архітектура, який також впливатиме на формування меж етнографічних зон Карпатського регіону.

Допоміжним, але дуже важливим етапом дослідження є формування загальних даних. Крім графічних матеріалів, сюди входять адреса та назва об'єкта, опис території (особливості розміщення будівлі на ділянці).

Дана методика розроблена на основі вивчення та синтезу способів дослідження дерев'яних церков Галичини Михайлом Драганом [2, с. 17-20] та вивчення анкетного листка складеного Стефаном Таранушенком для реєстраційних описів старовинного дерев'яного будівництва [3, с. 121-122].

3. Архітектурно-планувальні особливості нової дерев'яної рекреаційної архітектури Карпатського регіону України. Найбільш поширеними за типологією відпочинковими закладами в Карпатському регіоні серед житлових будівель є котеджі та міні-готелі, а серед громадських – заклади харчування, в архітектурно-планувальних вирішеннях яких проявляються риси народного будівництва українців Карпат. Для даного дослідження сформовано таблиці, до яких відібрано по два рекреаційних заклади від кожної області, які максимально відображають теперішні тенденції в будівництві та архітектурі.

3.1. Громадські будівлі. Заклади харчування. Найпоширенішим типом будівлі, яка забезпечує функцію харчування рекреантів, є колиба. Первісно цей тип будівлі використовувався як притулок на гірських полонинах. Проте в середині ХХ ст. архітектурні ознаки колиб отримали заклади громадського харчування (колиба-шашличниця в урочищі Шандра Долинського району Івано-Франківської області).

Після 2005 року в Карпатському регіоні України відбулося позбавлення будівельної діяльності. За останнє десятиліття збудована численна кількість закладів харчування, які за місцем розташування можна розділити на дві групи: **I. Окремо стоячі придорожні ресторани та кафе; II. Кафе-бари та ресторани, які входять у структуру відпочинкового комплексу.** Переважна більшість закладів харчування, побудованих з дерева, мають архітектурно-планувальні ознаки колиб.

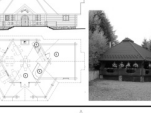

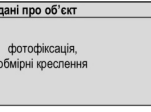
З аналізу **функціонально-планувальних рішень** випливає, що заклади, які не є частиною відпочинкових комплексів, мають більшу площу та вміщують велику кількість відвідувачів. Це зумовлено тим, що заклади, крім прийому туристів, орієнтовані на проведення банкетів, тобто планових заходів. Такі будівлі здебільшого мають зальну об'ємно-планувальну систему, зал для гостей має великі габаритні розміри та може сягати від 80 м² до 150 м² (колиба «Високий перевал», с. Яблунця Івано-Франківської області; ресторан-колиба «Куфер», с. Любинці Стрийського району Івано-Франківської області).

Заклад харчування, який входять до структури відпочинкового комплексу, зазвичай є меншим за розмірами, відповідно його вмістимість є меншою і коливається в межах від 30 до 100 осіб. Планування таких будівель включає в себе комбінацію анфіладної та зальної об'ємно-планувальної системи (колиба відпочинкового комплексу «Ведмежа гора», м. Яремче Івано-Франківської області).

Класична колиба мала п'яти-, шести- або восьмикутну форму у плані. В сучасних зразках, які мають явні ознаки використання планування традиційних колиб, також зберігається багатокутна форма плану. Зважаючи на зміну технологічного наповнення, збільшення габаритних розмірів та функцій будівель, їх план значно ускладнився в порівнянні із класичним планом колиби. До основного багатокутного (шести- або восьмикутного) примикають прямокутні об'єми, які забезпечують функції приготування їжі та зберігання продуктів. Дуже часто такі приміщення в цілях безпеки споруджують з негорючих будівельних матеріалів (блок, цегла).

Аналіз **архітектурно-композиційних рішень** закладів харчування дозволив виявити певні закономірності в їх архітектурі. В сучасних будівлях від традиційної колиби зберігається статичність та фронтальність композиції фасаду. Основними факторами, що впливають на формування таких пропорцій будівель є кліматичні умови та ландшафт регіону. Суворі зими та дощове літо зумовили збільшення стріхи даху будівлі для захисту нижніх вінців зрубу, які здебільшого ставились на невисоку кам'яну основу. Простір під великою стріхою використовується як літня тераса. Але, крім статичної композиції фасадів будівлі, є варіанти комбінації фронтальної та висотної композиції за рахунок використання високого кам'яного цоколю та характеру рельєфу – ресторан-колиба «Високий перевал» у с. Яблуниця Івано-Франківської області. В зовнішньому вигляді ресторану-колиби помітні впливи архітектурних рішень класичного зразка гуцульського стилю ресторану «Гуцульщина» в м. Яремче, збудованого в 1950-х рр. ХХ ст. за проектом архітектора Івана Боднарука.

Декорування фасадів будівель в більшості випадків підкреслює та проявляє належність їх до певної регіональної школи народного дерев'яного будівництва. Спільним для всіх регіонів елементом композиції фасадів є випусти верхніх вінців зрубу, які мають як естетичну, так і конструктивну функцію. Для декорування фасадів використовують обрамлення віконних та дверних прорізів. Поширеним явищем в Карпатському регіоні є експонування в екстер'єрі та інтер'єрі цінних предметів народного декоративно-ужиткового мистецтва, предметів побуту та зразків флори і фауни. Кращим прикладом використання цінних предметів колекціонування є колиба-музей в с.Ділове

загальні дані про об'єкт		функціонально-планувальні вирішення громадських будівель									
		загальні відомості		об'ємно-планувальні системи		функціональні характеристики					
адреса та назва об'єкта	характеристика ділянки	фотофіксація, обміри креслення	дата побудови	автор проекту	площа будівлі (включено/виключено)	виїздова система	зона системи	тип будівлі	рівень сервісу	назва об'єкта	тип будівлі
Закарпатська область с. Пилипів, Міжгірський район	Коліба «Горинь», с. Пилипів, Міжгірський район		невідомо	невідомо	загальна вислітність ресторану 250 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля
Коліба знаходиться поруч з територією сільської ради (с. Пилипів) та на відстані 100 м від території сільської ради (с. Пилипів). Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.	Коліба знаходиться на території сільської ради (с. Пилипів) та на відстані 100 м від території сільської ради (с. Пилипів). Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.		невідомо	невідомо	загальна вислітність 170 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля
Івано-Франківська область с. Рибна, Івано-Франківський район	Коліба «Високий паркан», с. Рибна, Івано-Франківський район		невідомо	невідомо	загальна вислітність 170 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля
Коліба розташована на території сільської ради (с. Рибна) та на відстані 100 м від території сільської ради (с. Рибна). Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.	Коліба розташована на території сільської ради (с. Рибна) та на відстані 100 м від території сільської ради (с. Рибна). Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.		невідомо	невідомо	загальна вислітність 170 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля
Львівська область с. Слобода, Львівський район	Будинок підприємства «СЛОБОДА» в с. Слобода, Львівський район		невідомо	невідомо	загальна вислітність 150 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля
Коліба знаходиться на території підприємства «СЛОБОДА» в с. Слобода, Львівський район. Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.	Коліба знаходиться на території підприємства «СЛОБОДА» в с. Слобода, Львівський район. Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.		невідомо	невідомо	загальна вислітність 150 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля
Чернівецька область с. Колобачів, Чернівецький район	Коліба підприємства «Колобачів» в с. Колобачів, Чернівецький район		невідомо	невідомо	загальна вислітність 112 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля
Коліба знаходиться на території підприємства «Колобачів» в с. Колобачів, Чернівецький район. Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.	Коліба знаходиться на території підприємства «Колобачів» в с. Колобачів, Чернівецький район. Будівля також є автостоянкою з вільними та навісними місцями.		невідомо	невідомо	загальна вислітність 112 осіб	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	зона системи з автостоянкою вкритим дахом	громадська будівля	стандарт	бар, ресторан, колиба	громадська будівля

Висновки і узагальнення

В процес дослідження було виявлено такі закономірності і тенденції в об'ємно-планувальних вирішеннях закладів харчування:

- територіальна зона об'ємно-планувальних систем;
- домінування основного багатозонного об'єму будівлі в плані;
- ускладнення та пропорційне збільшення плану ключової коліби;
- пристосування типу будівлі «коліба» під функцію закладу громадського харчування;
- уніфікація планувальних вирішень коліб.

Таблиця 1. Функціонально-планувальні, архітектурно-композиційні та інженерно-конструктивні вирішення закладів харчування в Карпатському регіоні.

Рахівського району Закарпатської області (розташовується поруч з геодезичним знаком і стелою «Географічний центр Європи»).

Важливим елементом дерев'яної будівлі, що надає їй характерних ознак, притаманних колибі, є дах. Традиційним для колиб є наметовий дах (верх), часто дво- або триярусний зі зломом у нижній частині та виступаючими світловими вікнами трикутної форми. Такі форми та конструкції дахів використовують над основним багатокутним об'ємом будівлі. Примикаючі допоміжні приміщення зазвичай покривають двосхилими дахами із заломами або без них. Ще однією спільною рисою для сучасних закладів харчування є розміщений на вході (за допомогою врізання в основний намет) невеликий, з декоративно оздобленим фронтоном двосхилий дашок, який виступає акцентом будівлі.

У сучасному дерев'яному будівництві та архітектурі важливим пунктом, який впливає на довговічність та комфортність будівель, є **інженерно-конструктивні вирішення**. Цей етап дослідження включає в себе аналіз конструктивних схем будівель та їх технологічного обладнання. В спорудженні дерев'яних будівель особливо важливу роль відіграє технологія будівництва. В Карпатському регіоні більшість відпочинкових закладів мають зрубну конструкцію. Будівельним матеріалом є оциліндрований брус заводського виготовлення. Будівництво з такого бруса є більш точним та швидшим. Крім зрубних будівель, є зразки комбінованих конструктивних систем. Наприклад, у будівлі колиби «Високий перевал» (с. Яблуниця Івано-Франківської області) зрубна конструкція поєднується з каркасною, де стовпи розміщуються на кутах, а проміжки між ними заповнюються оциліндрованим брусом.

Технологічне наповнення будівель закладів харчування забезпечується здебільшого на рівні основних систем та комунікацій (водопостачання, електрика, каналізація, опалення, кондиціонування). До негативних факторів варто віднести фактичну відсутність систем пожежної сигналізації, систем внутрішнього та зовнішнього пожежогасіння, що є необхідним в дерев'яних будівлях громадського призначення.

3.2. Будівлі для тимчасового проживання відпочиваючих. Розвиток зеленого туризму в Карпатському регіоні від початку 2000-х років зумовив поширення нових типів планування за функціонуванням, схожих до індивідуальних житлових будівель. Приватні садиби все більше почали набувати рис відпочинкових котеджів. У результаті цих змін сформувалось три типи планування котеджів: **I-тип**. Котедж забезпечує проживання однієї невеликої групи відпочиваючих та своїм плануванням близький до індивідуального житлового будинку (відпочинковий котедж № 3 комплексу «Сім вітрів» у с.Волосянка, Сколівського р-ну, Львівської обл.; гостьовий

житловий будинок-сауна в с.Дора, біля м.Яремче, Івано-Франківської обл.).

II тип. Котедж готельного типу, який функціонально пристосований під міні-готель з відпочинковими номерами. Зазвичай такі будівлі мають більші габарити та загальну площу не менше 200 м² (але не більше 300 м² згідно з нормативними обмеженнями) і забезпечують проживання від 12 до 30 відпочиваючих (котедж готельно-відпочинкового комплексу «Карпати Мигове» с.Мигове Чернівецької обл.; котедж бази відпочинку «Царинка» у с.Нижня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл.). Для цих двох типів котеджів спільною планувальною ознакою є те, що доступ до відпочинкових номерів чи кімнат здійснюється за допомогою вертикальних комунікацій, тобто внутрішніх сходових кліток.

III-тип. Цей тип котеджів дещо відрізняється від двох попередніх тим, що має зовнішні вертикальні та горизонтальні комунікації, які забезпечують доступ до відпочинкових номерів (міні-готель бази відпочинку «Руслана» у смт Солотвино Закарпатської області).

Функціонально-планувальні вирішення відпочинкових котеджів мають значну кількість варіацій планувальних систем. У них фактично відсутній регіональний характер планування будівель. Здебільшого використовується індивідуальне планування, яке застосовується в мурованому будівництві. Проте в дерев'яному будівництві відпочинкових котеджів Карпатського регіону можна виділити певні планувальні закономірності. Котеджі дачного типу, апартаменти та індивідуальні житлові будівлі для сімейного відпочинку (використовуються для сімейного відпочинку, не здаються в оренду або виконують функцію гостьових будівель) мають вільне планування. Спільними планувальними характеристиками є наявність великого приміщення на першому поверсі, яке виконує функції вітальні, кухні-їдальні та в деяких випадках камінного залу. Крім того, в будівлях такого типу відсутні житлові кімнати на першому поверсі, натомість влаштовуються допоміжні приміщення: санвузли, сауни, комори для зберігання продуктів та інвентарю, а також літні тераси та лоджії (приватний відпочинковий котедж у с.Чинадійово Мукачівського р-ну Закарпатської обл.; гостьовий житловий будинок у с.Дора, біля м. Яремче Івано-Франківської обл.). В будівлях котеджів готельного типу в більшості випадків є високий кам'яний цоколь, у якому розміщені складські, допоміжні та приміщення для інженерного обладнання. В окремих випадках можливе влаштування спільної кухні-їдальні (заклади з нижчим рівнем обслуговування), здебільшого кухні-ніші встановлюються у відпочинкових номерах, доступ до яких відбувається через загальну сходову клітку та коридор на кожному поверсі. До найбільш поширених категорій номерів належать: «стандарт», «економ», «напівлюкс», «люкс сімейний», «люкс» та «апартаменти».

У будівлях котеджів готельного типу фактично відсутній спільний комунікаційний простір для відпочиваючих. Цей фактор надає їм ознаки готелю, проте розміри та об'ємні вирішення притаманні категорії індивідуальних житлових будівель (котедж готельного типу «Норіс» гірсько-туристичного комплексу «Мигове», с.Мигове Чернівецької обл.; відпочинкові котеджі бази відпочинку «Царинка», с.Нижня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл.). Будівлі міні-готелів мають більші розміри за котеджі, вмістимість відпочиваючих, але відрізняються плануванням. Особливістю таких будівель є влаштування зовнішніх окремих входів до відпочинкових номерів (міні-готель бази відпочинку «Руслана», смт Солотвино Закарпатської обл.). Основними комунікаційними приміщеннями є зовнішні лоджії та тераси. Такий принцип інколи застосовується і при будівництві відпочинкових котеджів, проте це є радше винятком, а не закономірністю.

В архітектурно-композиційних вирішеннях будівель для проживання відпочиваючих водночас помітні впливи як мурованої архітектури, так і використання традицій регіональних шкіл народного будівництва. Крім того, в дерев'яній архітектурі Карпатського регіону при спорудженні будівель використовуються різні пропорційні співвідношення та елементи декорування. Використання традиційного оздоблення будівель різьбою та вирізанням по дереву (відпочинковий котедж курортного готелю «Коруна», с.Татарів Івано-Франківської обл.) чергується з використанням елементів регіональних стилів інших країн (гостьовий будинок-сауна з ознаками стилю шале в с.Дора, біля м.Яремче Івано-Франківської обл.).

Геометричні характеристики будівель відпочинкових котеджів мають велике різноманіття. Проте помітні певні закономірності в їх застосуванні, а саме: будівлі, які розташовуються в гірській місцевості або складному рельєфі, здебільшого мають висотні пропорції через наявність високого кам'яного цоколю, який є основою для головних приміщень споруди зрубної конструкції. Також сприйняття висотності композиції таких будівель посилюють стрімкі, двосхилі дахи з виступами над лоджіями та балконами мансардних поверхів. Композиції фасадів будівель міні-готелів є більш статичними, оскільки вони розташовуються на більш рівнинних ділянках ландшафту у зв'язку з габаритними розмірами. Для декорування фасадів відпочинкових житлових будівель використовують обрамлення віконних та дверних прорізів, огороження лоджій та терас, вирізні дерев'яні шпилі, оздоблення фронтонів і вітрових дощок методом вирізання.

Конструкції та форми дахів відпочинкових котеджів мають велике різноманіття: від простих двосхилих (відпочинковий котедж № 3 комплексу «Сім вітрів» у с.Волосянка Сколівського р-ну Львівської обл.) до складних, які формують архітектурний образ будівлі (відпочинкові котеджі бази відпочинку «Царинка», с.Нижня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл.). Кути нахилу дахів варіюються залежно від кліматичних умов та регіональних особливостей будівництва.

Інженерно-конструктивні вирішення дерев'яних котеджів є дуже різноманітними. Найбільш поширеною конструкцією є зруб з оциліндрованого бруса. Проте, починаючи з 2012-14 рр., великої популярності набуває так званий «дикий зруб», тобто будівництво з некаліброваного бруса різних розмірів у діаметрі. Такий спосіб вимагає більшої майстерності фахівців та спорудження будівлі безпосередньо на місці її розташування, а також одночасний монтаж інженерних комунікацій. Тому ця технологія вимагає більш часових затрат на будівництво (приватний відпочинковий котедж у с.Чинадійово Мукачівського р-ну Закарпатської обл.). При спорудженні відпочинкових котеджів встановлюються всі інженерні комунікації та кліматичне обладнання (кондиціонери, додаткові обігрівачі та здебільшого системи водяного опалення). Значно рідше використовуються системи захисту і попередження такі, як пожежна сигналізація.

4. Принципи розвитку та методи збереження традицій. На основі аналізу архітектурно-планувальних вирішень дерев'яних рекреаційних об'єктів сформульовано та обгрунтовано основні *принципи* їх розвитку:

1. *Принципи наслідування.* Для створення привабливих відпочинкових об'єктів в Карпатському регіоні архітектори та забудовники (інвестори) почали звертатись до традицій народного зодчества. Найбільшою проблемою генези дерев'яної архітектури є розуміння переосмислення та розвиток традицій в конкретних умовах. В архітектурних вирішеннях багатьох будівель простежується копіювання декоративних елементів чи їх поєднання без певної логіки та послідовності. Тому реалізація принципу наслідування повинна проходити через усвідомлення архітектурних прийомів, які застосовуються при проектуванні та спорудженні рекреаційних будівель.

2. *Принцип варіативності.* В останнє десятиліття покращилась ситуація з вирішенням планувальних задач. З'явилися нові типи функціонального планування відпочинкових будівель, збільшилась кількість комбінацій різних груп приміщень. Дана проблематика потребує докладного методологічного опрацювання та формулювання сталих прийомів проектування, які стануть основою для подальшого розширення функціональних характеристик відпочинкових будівель.

3. *Принцип екологічності.* В сучасних умовах дерев'яне рекреаційне будівництво повинно стати еталоном застосування та реалізації екологічних засад починаючи з процесу проектування до реалізації та подальшої експлуатації об'єкта незалежно від його функції. Реалізація засад екологічності повинна брати свій початок від забезпечення мінімального впливу будівлі на природно-ландшафтні ресурси до застосування нешкідливих матеріалів в оздобленні інтер'єру будівлі.

4. *Принципи етнографічності.* В ході дослідження нових дерев'яних рекреаційних об'єктів Карпатського регіону виявлено, що найбільша їх концентрація зосереджується в етнографічних центрах де збереглись розвинена інфраструктура та об'єкти культурної спадщини, які є привабливими для туристів. Даний принцип передбачає розвиток не тільки центрів, але й периферійних територій. Пошук нових форм рекреації та зменшення навантаження на природні ресурси в місцях скупчення відпочинкових об'єктів покращить загальну економічну та екологічну ситуацію в регіоні.

5. *Принципи автономності та резервування ресурсів* передбачає такий підхід до спорудження відпочинкового об'єкта, що забезпечить експлуатаційну незалежність та можливість часткової або повної зміни його функції.

6. *Технологічний принцип* виступає доповнюючим та завершальним, оскільки його реалізація дозволить зробити будівлі для відпочиваючих комфортними, безпечними та екологічними.

Для реалізації основних завдань розроблена **методика збереження автентичності дерев'яної архітектури**, яка полягає в комплексному розгляді ситуації, що склалася в рекреаційній архітектурі Карпатського регіону на міждисциплінарному рівні. Основними і принциповими способами збереження автентичності є:

1. *Метод ідентифікації* спільнот з об'єктами архітектурної спадщини запропоновано використовувати у місцях з багатокультурною історичною спадщиною [7, с. 4-6]. Даний метод формує почуття приналежності та бачення подальшого розвитку архітектури та території загалом.

2. *Метод трансформації та переосмислення* орієнтований на вивчення історичного, культурного та технологічного досвіду будівництва з дерева. Трансформація та переосмислення традицій народного будівництва є своєрідним процесом або дією внаслідок чого «щось стає іншим» [8], тобто відбувається помітна зміна форми, характеру або зовнішнього вигляду [9] при збереженні світоглядних засад.

3. *Метод узагальнення* є завершальним етапом збереження, розвитку та переосмислення традицій дерев'яної рекреаційної архітектури в сучасних умовах. Спосіб узагальнення набутих знань та виокремлення суттєвого

дозволить вирішити існуючі проблеми в формуванні сучасної дерев'яної архітектури Карпатського регіону.

5. Висновки. Ситуація, що склалася в новій дерев'яній рекреаційній архітектурі Карпатського регіону є дуже неоднозначною. Відбуваються процеси відновлення потужностей міст-курортів, утворення нових рекреаційних центрів, перерозподіл рекреаційних ресурсів. Для врегулювання цих процесів необхідним є розробка та реалізація міждисциплінарних стратегій розвитку цілого регіону.

Архітектурні рішення дерев'яних рекреаційних об'єктів є дуже різноманітними та залежать від таких факторів: клімату, характеру рельєфу, приналежності території до певної архітектурно-етнографічної зони, наявності рекреаційних ресурсів. Переважна більшість закладів харчування в Карпатському регіоні має архітектурно-планувальні ознаки «колиби». На основі розробленої методики комплексного аналізу особливостей дерев'яних рекреаційних об'єктів виявлено їх характерні особливості, які групуються за трьома критеріями:

1. Функціонально-планувальні рішення:

- переважання зальної об'ємно-планувальної системи;
- домінування основного багатокутного об'єму будівлі в плані;
- ускладнення та пропорційне збільшення плану класичної колиби;
- пристосування типу будівлі «колиба» під функцію закладу громадського харчування;
- уніфікація планувальних вирішень колиб.

2. Архітектурно-композиційні рішення:

- домінування фронтальної статичної композиції фасадів будівлі;
- часткове або повне збереження симетричності будівлі як у плані, так і в об'ємі;
- наявність значних випустів стріхи даху, яка опирається на виступи вінців зрубу;
- оздоблення декоративними елементами різьблення та вирізання з дерева віконних та дверних прорізів будівель;
- наявність складних ступінчастих наметових дахів з виступаючими світловими вікнами трикутної форми ;
- стрімкий дах із заломом, кут нахилу від 30° до 45°;
- застосування природних матеріалів в оздобленні будівель;
- використання цінних предметів мистецтва та побуту в оздобленні інтер'єрів та екстер'єрів будівель.

3. Інженерно-конструктивні рішення:

- домінування зрубною конструктивною системою;

- основним будівельним матеріалом є оциліндрований брус;
- відмінний технічний стан будівель (вік досліджуваних будівель не перевищує 20 років);
- наявність базових інженерних комунікацій;
- відсутність систем пожежної сигналізації, внутрішнього та зовнішнього пожежогасіння.

Будівлі з житловою функцією також мають архітектурні особливості, узагальнюються за розробленими критеріями:

1. Функціонально-планувальні вирішення:

- переважання індивідуального нетипового планування котеджів;
- поділ планувальних різновидів котеджів на три типи: котедж дачного типу, котедж готельного типу, міні-готель;
- вплив мурованого будівництва на планувальні вирішення дерев'яних котеджів;
- широкий спектр послуг, які надаються закладами відпочинку (від номера категорії «економ» до «апартаментів»).

2. Архітектурно-композиційні вирішення:

- домінування висотної композиції фасадів серед котеджів готельного та дачного типів;
- домінування фронтальної та комбінованої композиції фасадів серед міні-готелів;
- влаштування літніх приміщень за рахунок використання простору під випусками стріхи даху, опираються виступами вінців зрубу та вертикальними стовпами по контуру;
- залежність форми, конструкції та кутів нахилу даху від кліматичних умов та регіональних традицій народного будівництва;
- оздоблення декоративними традиційними елементами різьблення та вирізання по дереву обрамлення вікон та дверей, декоративне виконання огороження терас, лоджій та балконів.

3. Інженерно-конструктивні вирішення:

- домінування зрубною конструкції будівель з оциліндрованого бруса;
- застосування технології так званого «дикого зрубу» для котеджів невеликих розмірів;
- відмінний технічний стан будівель
- наявність високотехнологічного інженерного обладнання у відпочинкових будівлях;
- відсутність систем пожежної сигналізації та пожежогасіння.

Дані характеристики висвітлюють тенденції, які склалися в дерев'яному відпочинковому будівництві Карпатського регіону за останні два десятиліття.

Дерев'яна рекреаційна архітектура Карпатського регіону перебуває на етапі становлення, формування тенденцій, переосмислення архітектурних стилів та напрямків минулого. Позитивними факторами є: перехід від кількісних до якісних показників в об'ємно-планувальних та технологічних рішеннях відпочинкових будівель, розвиток периферійних територій, збереження традицій народного будівництва. До негативних ватро віднести: низький рівень регулювання містобудівельної діяльності, нехтування встановленням систем безпеки в дерев'яних будівлях, пряме відтворення архітектурних елементів будівель минулого без переосмислення традицій народного зодчества. З метою реалізації та переведення в практичну площину принципів засад, завдяки яким можна покращити загальний стан рекреаційної архітектури та галузі в регіоні, здійснена розробка практичних рекомендацій та розроблена методика збереження автентичності дерев'яної архітектури.

Література

1. Туристичне середовище: архіт., природа, інфраструктура [Монографія] / Т.Ф. Панченко.— К: Логос, 2009.— 176 с.: іл.— Бібліогр.: - С. 175-176.
2. *Драган Михайло* Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форм: в двох частинах / Михайло Драган; передм. В.С. Александрович; прим. В.С. Александрович, В.М. Слободян; предм.-геогр. покажч., терм. словник В. М. Слободян; упоряд. О.О. Савчук.— Харків: Видавець Савчук О.О., 2016.— 2-ге вид., стереотипне.— 450 с.: 273 іл.
3. *Таранушенко С.А.* Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр.: монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд. О.О. Савчук, М.М. Красиков, С.І. Білокінь; передм. С.І. Білоконя; підготовка тексту та прим. О.О. Савчука, М.М. Красикова; авт. післямови та наук. ред. М.М. Красиков. Харків: Видавець Савчук О.О., 2011.— 692 с., 702 іл.— (Серія «Слобожанський світ». Випуск 1).
4. *Тарас Я.* Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект.— Львів: ІН НАНУ, 2007.— 640 с.
5. *Косміна Т.* Етнографічні регіони України //Енциклопедія історії України: У 5 т. / Редкол.:В.А.Смолій та ін.— Т. 3: Е-И.— К.: Наук, думка,2005,—672с.
6. *Прибсга Л.* Методика охорони та реставрації пам'яток народного зодчества України.— К.:Мистецтво, 1997.—143с.
7. *Б.С. Черкес, Я.М. Юрик* Методологічні основи дослідження міської ідентичності та її об'єктів-символів // Архітектура : зб. наук. пр. — Л. : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2013. — № 757. — С. 3–6.
8. Oxford Dictionary, 2010a. Oxford Dictionaries. [online] Available at: https://en.oxforddictionaries.com/definition/change#m_en_gb0137 [Accessed 14 November 2018].
9. Oxford Dictionary, 2010b. Oxford Dictionaries. [online] Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/transformation> [Accessed 14 November 2018].

Савчук А.І.,
Національний університет «Львівська політехніка».

**ОСОБЕННОСТИ АРХИТЕКТУРНО-ПЛАНИРОВОЧНЫХ РЕШЕНИЙ
НОВЫХ ДЕРЕВЯННЫХ РЕКРЕАЦИОННЫХ ОБЪЕКТОВ
КАРПАТСКОГО РЕГИОНА. ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ И МЕТОДЫ
СОХРАНЕНИЯ ТРАДИЦИЙ**

В исследовании на основе анализа результатов натурных обследований и проектной документации выявлены особенности объемно-планировочных решений деревянных рекреационных объектов. Посредством выявления характерных особенностей архитектурно-композиционных признаков зданий и сооружений осуществлена попытка определения их стилистики. Представлены методы сохранения и развития традиций деревянной рекреационной архитектуры в регионе.

Ключевые слова: Карпатский рекреационный регион, деревянная рекреационная архитектура, архитектурно-планировочные решения, традиция.

A. Savchuk,
post-graduate student of the Department of Architectural Design at
Institute of Architecture of "Lviv Polytechnic".

**FEATURES OF ARCHITECTURAL AND PLANNING SOLUTIONS OF
NEW WOODEN RECREATION OBJECTS OF THE CARPATHIAN
REGION. PRINCIPLES OF DEVELOPMENT AND METHODS OF
PROTECTION OF TRADITIONS**

Annotation. In the study, on the basis of the analysis of the results of field inspections and design documentation, features of the volume-planning solutions of wooden recreational objects were revealed. By identifying the characteristic features of architectural and compositional features of buildings and structures, an attempt was made to determine their stylistics. The methods of preservation and development of traditions of wooden recreational architecture in the region are presented.

Key words: Carpathian recreation region, wooden recreational architecture, architectural and planning decisions, tradition.